

ВНУТРІШНІЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ: ВІД СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ЖИТТЄВИХ СЦЕНАРІЇВ

Дзюба Т. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

tatjanadzuba@gmail.com

Проблема конструювання особистістю себе та свого життєвого сценарію стає об'єктом новітніх наукових досліджень. На думку, Т. М. Березіної, внутрішній світ особистості є своєрідною сферою психічного буття, яка складається з почуттів, думок, уявлень, образів, переживань і сновидінь і, яка є зрозумілою лише самому індивіду (Березіна, 2003).

Особистість не може зрозуміти сама себе поза межами простору своєї реалізації. Тому життєвий сценарій – це глобальний буттєвий простір особистості, один із способів виразити інтенцію «Бути», тобто підтримувати й розширювати своє буття. У процесі розвитку відбувається становлення трьох позицій життєвого сценарію особистості:

- 1) Я – Світ (досвідомий рівень, базова довіра – недовіра до Світу);
- 2) Я – Ти (передсвідомий рівень, довіра – недовіра до Іншого);
- 3) Я – Вони (свідомий рівень, довіра – недовіра до соціуму).

Відповідно до цих позицій задовольняються й потреби в реалізації прийнятого життєвого сценарію (Петросьян, 2016).

Внутрішній світ є відкритою системою, що інтегрована в більшу систему зовнішнього світу людини. На думку Е. Фрома, дитина, яка приходить у цей світ, усвідомлює власну сутнісну віддаленість від інших, що може породжувати відчуття безсилля та тривоги. Допоки людина є інтегративною часткою світу, їй немає потреби боятися світу (Фром, 1990). Тут мова йде про наявність кордонів між людиною і світом у цілому: якщо внутрішні кордони є відкритими стосовно зовнішнього світу, то людина не відчуває самотності. Внутрішній і зовнішній світи дорослої людини тісно взаємопов'язані, мають точки перетину й взаємозалежать один від одного. Водночас, внутрішній світ дорослої людини – це не просто відображення зовнішнього світу. Він – унікальна, неповторна система образів, власне бачення світу і самої себе (Григор'єва, 2015).

Актуальність цих питань значною мірою зумовлена переходом науки до постнекласичного етапу розвитку, де особистість розглядається як активний суб'єкт конструювання власного життєвого сценарію, власної життєвої траєкторії.

Мета публікації – теоретичний розгляд динаміки внутрішнього світу дорослої людини як суб'єктивної реальності, створеної особистістю в системі соціального пізнання та життєвих трансформацій.

Соціальне пізнання дорослою людиною власних життєвих сценаріїв – це вибір між продуктивністю (генеративністю) та інертністю (стагнацією) (Дзюба & Коваленко, 2013). Продуктивність – прогресивна лінія психосоціального розвитку дорослої людини: творча, професійна продуктивність, внесок у виховання й ствердження в житті наступного покоління. Інертність – регресивна лінія розвитку, яка характеризується відсутністю продуктивності й призводить до надмірної зосередженості на собі та своїх особистих потребах. Обидві лінії психосоціального розвитку забезпечують становлення психосоціальної зрілості дорослої людини. Змістовою складовою соціальної зрілості на етапі середньої дорослості виступає нарощування нового рівня суб'єктності, основу якої складає розвинена рефлексія, коли доросла людина звернена і до самої себе, і до інших людей.

Суб'єктність – інтегральна здатність людини вибудовувати своє життя у відповідності до своїх цілей та цінностей. «Бути соціально зрілою особистістю» відповідно ідеї суб'єктності В. О. Петровського виявляється у: прагненні (активності) людини бути суб'єктом своїх вітальних контактів зі світом, тобто всього того, що стосується її тілесного життя; прагненні бути суб'єктом предметної діяльності, яка може бути розкрита через ціннісно-сміслові утворення, механізми саморегуляції; прагненні бути суб'єктом самосвідомості, тобто процесу породження системи уявлень про себе, про свою сутність, породження образу свого Я (самопокладання у рефлексії); прагненні бути суб'єктом спілкування, що виявляється у відображеності людини в житті інших людей.

Відображена суб'єктність – це ідеальна форма буття однієї людини в іншій людині, її представлення й продовження в інших людях (метаіндивідне існування особистості).

Згідно акмеологічного підходу етап середньої дорослості характеризується оптимальною композицією суб'єктних властивостей особистості за трьома критеріями:

- 1) ефективність діяльності (життєвого шляху);
- 2) максимальна самореалізація особистості (її професійна та екзистенціальна задоволеність);
- 3) досягнення особистістю найвищого рівня розвитку (реалізації здібностей) (Дзюба & Коваленко, 2013). Означені критерії повною мірою відображають важливі аспекти соціального пізнання та конструювання дорослою людиною власної життєвої історії.

Отже, соціальне пізнання виявляється в здатності дорослої людини бути адекватним та активним суб'єктом (самодостатньою, творчою, активною у конструюванні внутрішнього світу особистістю). Така здатність виявляється в: ролі особистості як інтегратора своїх психічних функцій, своїх ресурсів (самоконструювання своєї суб'єктності); вирішення особистістю внутрішніх та зовнішніх протиріч у процесі вироблення й реалізації картини (образу) світу, базової культури, світобачення, концепції (стратегії) життя, життєвих цінностей, особистісного кредо, життєвої позиції, життєвого шляху. Основою цього є перехід у поведінці від опори на середовище, від зовнішньої регуляції до опори на себе (до саморегуляції); до життєвого вибору через самовизначення на основі свободи й відповідальності.

Розглянувши окреслену проблему, зауважимо, що соціальне пізнання людиною зовнішнього світу визначається як активна побудова образів пізнаваних явищ (предметів і подій) у свідомості суб'єкта. Життєвий сценарій структурним компонентом якого є подія, яка має смисл і цінність для індивіда, має складну ієрархічну структуру, велику кількість можливих напрямків розгортання. Важливими конструктами життєвого сценарію дорослої людини виступають соціальна зрілість та суб'єктність; умовами – психологічна позиція особистості (внутрішня) та соціокультурне середовище (зовнішня). Перспективи подальших розвідок проблеми вбачаємо у розгляді питання внутрішнього світу особистості і когнітивної картини світу з урахуванням практичного застосування психодіагностичного інструментарію.

Література:

1. Березина, Т. Н. (2003). Пространственно-временные особенности внутреннего мира личности. М.: МПСИ.
2. Петросьян, С. Н. (2016). Жизненный сценарий как бытийное пространство личности. Гуманизация образования, (2).
3. Титаренко, Т. М. (1994). Жизненный мир личности: структурно-генетический подход. Дис... докт. психол. наук / АПН України. Інститут психології.
4. Климонтова, Т. А. (2011). Особенности внутреннего мира интеллектуально одаренных подростков. Инновационные проекты и программы в образовании, (3).
5. Фромм, Э. (1990). Иметь или быть? / Э. Фромм. – М. : Прогресс.
6. Григор'єва, Я. Г. (2015). Теоретичний аналіз наративу як засобу конструювання внутрішнього світу особистості. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологія обдарованості», 4(11), 318–324.
7. Дзюба, Т. М., & Коваленко, О. Г. (2013). Психологія дорослості з основами геронтопсихології.